

**UDRUŽENJE SUDIJA/SUDACA
U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE**

PRAVO I PRAVDA
ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

SARAJEVO, GODINA XX, BROJ 1., 2022.

POLOŽAJ OŠTEĆENOG U KRIVIČNIM POSTUPCIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Autor analizira položaj oštećenog i prava oštećenog u krivičnim postupcima u Bosni Hercegovini u okviru tzv. adhezijskog postupaka, tj. pridruženog postupka rješavanja imovinskopravnog zahtjeva koji kao takav predstavlja spor između oštećenog i optuženog, koji spor je posljedica samog krivičnog djela povodom kojeg se vodi krivični postupak. Prava oštećenog u krivičnom i u građanskom postupku nisu jednaka, tako da je njihov položaj u ove dvije vrste postupaka neujednačen. Te bi stoga bilo opravdano kroz izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva u Bosni Hercegovini uspostaviti ravnotežu prava oštećenog krivičnim djelom i ujednačiti položaj oštećenog u krivičnom i u građanskom postupku.

Ključne riječi: oštećeni, krivično djelo, imovinskopravni zahtjev

Summary

The author analyzes the position of the injured party and the rights of the injured party in criminal proceedings in Bosnia and Herzegovina within the so-called adhesion process, ie. associated procedure for resolving a property claim which as such represents a dispute between the injured party and the accused, which dispute is a consequence of the criminal offense in connection with which the criminal proceedings are being conducted. The rights of the injured party in criminal proceedings in civil proceedings are not equal, so their position in these two types of proceedings is unequal. and it would therefore be justified through the amendments to the criminal legislation in Bosnia and Herzegovina to establish a balance between the rights of the injured party and equalize the position of the injured party in criminal and civil proceedings.

Key words: injured party, criminal offense, property claim

Imovinskopравни zahtjev u krivičnom postupku – adhezijski postupak

Zaštita prava oštećenog¹ u krivičnom postupku provodi se u okviru tzv. adhezijskog postupaka, tj. pridruženog postupka rješavaju imovinskopavnog zahtjeva u krivičnom postupku i kao takav predstavlja spor oštećenog i optuženog, koji spor je posljedica samog krivičnog djela povodom kojeg se vodi krivični postupak pokrenut od strane nadležnog tužitelja primjenom načela legaliteta krivičnog gonjenja.² Krivični postupak se za razliku od parničnog pokreće po službenoj dužnosti, pri čemu se za jedan životni događaj istovremeno pokreću krivični - kao osnovni postupak i građanski kao adhezioni.

Smisao takvog pridruženog postupka koji se primjenjuje u Bosni i Hercegovini leži kako u načelu ekonomičnosti tako i u intenciji zakonodavca da žrtva krivičnog djela - oštećeni ne prolazi kao svjedok kroz dva sudska postupka (krivični i građanski) jer odluku o imovinskopavnom zahtjevu proisteklom iz počinjenog krivičnog djela može donijeti sud u krivičnom postupku u kojem utvrđuje sve odlučne činjenice³ važne za donošenje presude koja prema imperativnoj zakonskoj normi o sadržaju presude ne uključuje samo odluku o krivnji, već i, između ostalog, odluku o imovinskopavnom zahtjevu.

Problem koji se javlja u primjeni adhezijskog postupka izražen je u činjenici da prava oštećenog u krivičnom i u građanskom postupku nisu jednaka, tako da je njihov položaj u ove dvije vrste postupaka neujednačen. To čini upitnim ostvarenje njihovog prava na uravnoteženu i jednaku pravnu zaštitu, te bi s toga bilo opravdano kroz izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva u Bosni Hercegovini uspostaviti ravnotežu i balans prava oštećenog krivičnim djelom i ujednačiti položaj oštećenog u krivičnom i u građanskom postupku, naročito u pogledu krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, prvenstveno u pogledu krivičnih djela različitih oblika ratnog zločina. Ovo vrijedi i s obzirom na činjenicu da parnični i

¹ Član 20 tačka h) ZKP BiH: "Oštećeni" je osoba kojoj je osobno ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo;

² Član 17. ZKP BiH, Princip legaliteta krivičnog gonjenja; Tužitelj je dužan poduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo, osim ako ovim zakonom nije drugačije propisano;

³ Odlučne činjenice su one činjenice na kojima se zasniva primjena materijalnog krivičnog zakona, npr donošenje odluke o krivnji - od koje ovisi i donošenje drugih odluka propisanih odredbom člana 285 i 290 ZKP BiH;

krivični postupak počivaju na pojedinim načelima kojima se izražavaju iste pravno-političke težnje,⁴ kao i na konceptu utvrđivanja istine, s tim da se u parnici sud kreće isključivo u granicama postavljenog tužbenog zahtjeva, odnosno činjenica i dokaza koje je stranka preložila tužbom, dok u je krivičnom postupku sud ovlašten da izvodi i dokaze pribavljene od strane suda.⁵

Po logici stvari, neprihvatljivo je da različite vrste sudova u jednom pravosudnom sistemu (krivični i građanski sud) primjenjuju različite standarde zaštite istog prava građana prilikom odlučivanja o istim pravnim pitanjima i da građane (oštećene) stavljaju u različit pravni položaj samo iz razloga jer se odluka, u konkretnom slučaju o imovinskopravnom zahtjevu, donosi u različitim sudskim postupcima. Takav apsurd građane neposredno izlaže pravnoj nesigurnosti.

Aktuelno zakonsko rješenje prava oštećenog krivičnim djelom u krivičnom postupku se ne može se smatrati razboritim ako se uzme u obzir normativ jednog od temeljnih načela Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine prema kojem se *propisivanje krivičnih djela i vrste i raspona krivičnopravnih sankcija zasniva na neophodnosti primjene krivičnopravne prinude i njenoj srazmjernosti jačini opasnosti za osobne slobode i prava čovjeka, te druge osnovne vrijednosti*.⁶ Sa ovim temeljnim načelom krivičnog zakona nisu usklađene odredbe Zakona o krivičnom postupku BiH, FBiH, RS i BD BiH koje oštećenog definišu kao osobu čije je osobno ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo a pritom ne propisuju obavezu tužitelja u krivičnom postupku da provede istragu i u odnosu na imovinu učinitelja krivičnog djela radi namirenja štete oštećenom čija je osobna sloboda ili pravo povrijeđeno. Takva neusklađenost posebno dolazi do izražaja kada se posmatra pričinjenje štete ili povrede počinjenim djelom ratnog zločina.⁷

⁴ Načelo usmenosti, javnosti i slobodne ocjene dokaza;

⁵ Član 261 stav 2 tačka e) i f) i stav 3 ZKP BiH;

⁶ Član 2 KZ BiH, Osnova i granice krivičnopravne prinude;

⁷ Član 35 stav 2 tačka g) ZKP BiH: Tužitelj ima pravo i dužan je da: utvrđuje činjenice potrebne za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u skladu s članom 197. ovog zakona i o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s članom 392. ovog zakona;

U disproportiji sa predmetnim načelom stoji i nedostatak zakonom propisane procesne obaveze suda da presudom kojom optuženog oglašava krivim za krivično djelo kojim je oštećenom povrijeđeno neko njegovo osobno pravo ili sloboda bezuvjetno donese odluka o njegovom imovinskopравnom zahtjevu.

Naime, načelo iz člana 2. KZ BiH propisuje da se vrsta i mjera sankcije zasnivaju prvenstveno na jačini opasnosti za osobne slobode i prava čovjeka. Kako su i krivični materijalni i procesni zakoni u BiH sistemski zakoni čije norme moraju biti međusobno usklađene, te moraju u potpunosti biti usklađene sa temeljnim načelima samog propisa, bilo bi poželjno da zakonodavac propiše katalog krivičnih djela (vidi f.n. br. 11) u vezi kojih je tužitelj obavezan provesti istragu imovine osumnjičenog radi donošenja odluke o imovinskopравnom zahtjevu (analogno propisanom katalogu krivičnih djela na koje se primjenjuje institut proširenog oduzimanja koristi pribavljene krivičnim djelom primjenom odredbe člana 114a. KZ FBiH u pogledu oduzimanja).⁸

Propisivanjem kataloga krivičnih djela⁹ bi se ograničila obaveza tužitelja na provođenje istrage imovine osumnjičenog samo u odnosu na određena krivična djela tako da se noveliranje procesnog zakona takvom obavezom tužitelja ne bi moglo smatrati nepotrebnim odugovlačenjem postupka, već procesnom obavezom tužitelja sa ciljem ostvarenja djelimične prinudne restorativne pravde primjenom restitucije - kroz normiranje procesa ili mjera radi namirenja štete nastale krivičnim djelom za krivična djela iz kataloga i popravljanjem odnosa između učinioca djela i oštećenog, a koji su narušeni

⁸ Član 114a. KZ FBiH, Prošireno oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom: Kada se krivični postupak vodi za krivična djela iz glava XXII, XXIX i XXXI ovog zakona, sud može odlukom iz člana 114. stav (2) oduzeti i onu imovinsku korist za koju tužitelj pruži dovoljno dokaza da se opravdano vjeruje da je takva imovinska korist pribavljena počinjenjem ovih krivičnih djela, a počinitelj nije pružio dokaze da je korist zakonito pribavljena."

⁹ Katalog bi trebao obuhvatiti sljedeća krivična djela: Kada se krivični postupak vodi za krivična djela iz glave XVII KZ BiH – Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom: Genocid, član 171; Zločin protiv čovječnosti, član 172; Ratni zločin protiv civilnog stanovništva, Član 173; Ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika, Član 174; Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, Član 175; Protupravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja, Član 177; Protupravno oduzimanje stvari od ubijenih i ranjenih na ratištu, Član 178; Povrede zakona ili običaja rata, Član 179; Uništavanje kulturnih, historijskih i religijskih spomenika, Član 183;

krivičnim djelom.¹⁰ Dakle, takva retributivno - restorativna pravda kroz restituciju, koja pravo žrtve/oštećenog stavlja u bližu ravan sa obavezom krivičnog progona i sankcionisanja osumnjičenog/optuženog jeste suštinski osnov obrazloženja potrebe izmjena i dopuna relevantnih zakona u BiH.

Postojanje krivičnog djela uvjetovano je umišljanim poduzimanjem neke radnje kojom se ugrožava ili povređuje neko zaštićeno pravno dobro ili društvena vrijednost obuhvaćena katalogom krivičnih djela posebnog dijela krivičnog zakona. Takvom se radnjom povređuje pravni poredak u značajnoj mjeri pa je u javnom interesu društva da se takvo djelo procesuirá ex officio i da nezavisni arbitar donese odluku o glavnoj stvari postupka (odluka o krivnji) i odluke o sporednim pitanjima postupka (npr. o imovinskopравnom zahtjevu). Javni interes za poduzimanje krivičnog progona učinitelja krivičnog djela po službenoj dužnosti i donošenja sudske odluke o njegovoj krivnji, dakle odluke o glavnoj stvari, nije ništa manji od javnog interesa društva da se šteta prouzrokovana počinjenim krivičnim djelom naknadi oštećenom donošenjem odluke o sporednoj stvari – imovinskopравnom zahtjevu. Ovakav zaključak koindiciра sa svrhom kažnjavanja propisanom krivičnim zakonom. Naime, kazna (dakle odluka o glavnoj stvari) se izriče: a) da se izrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela; b) da se utječe na učinitelja da ubuduće ne čini krivična djela i podstakne njegov preodgoj; c) da se utječe na ostale da ne čine krivična djela; d) i da se utječe na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinitelja.¹¹ Upitno je u kojoj mjeri se svrha kažnjavanja, tačnije „društvena osuda“ ili „pravednost kažnjavanja“ može ostvariti ukoliko oštećeni krivičnim djelom ne ostvari naknadu štete primjenom instituta imovinskopравnog zahtjeva.

Suprotno tome, povreda norme građanskog prava posljedica je povrede subjektivnog prava nosioca tog prava kojim on slobodno disponira u vidu donošenja odluke o podnošenju tužbe parničnom, odnosno građanskom sudu, kojom traži građanskopравnu zaštitu svog prava. U oba postupka zadaća suda jeste da utvrdi istinu o činjenicama i okolnostima koje proizilaze iz izvedenih dokaza.

¹⁰ Osnov za primjenu koncepta restorativne pravde predstavljaju međunarodni dokumenti među kojim poseban značaj ima Deklaracija Ujedinjenih Nacija o osnovnim principima restorativne pravde.

¹¹ Krivični zakon BiH, (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15)

U građanskom postupku, nakon pravomoćno okončane parnice slijedi izvršni postupak koji je prepušten dispoziciji stranke. Izvršenje se provodi u okviru prijedloga stranke za izvršenje na imovini ili na računu tužene. Postupak izvršenja u krivičnom postupku ne provodi se po službenoj dužnosti pri čemu donošenje odluke o imovinskopravnom zahtjevu ima karakter građanske parnice za rješavanje imovinskog spora proisteklog iz počinjenog krivičnog djela, sve uz primjenu procesnih pravila propisanih Zakonom o krivičnom postupku, što bi prema intenciji zakonodavca trebalo da osigura efikasnu zaštitu ličnih i imovinskih prava oštećenog krivičnim djelom uz skraćenje trajanja postupka namirenja oštećenog. Ovo je razborito rješenje jer se rješavanje imovinskopravnog zahtjeva kao sporedne stvari temelji na istim dokazima na osnovu kojih krivični sud odlučuje o krivici optuženog, uz dodatne dokaze o imovini optuženog na kojoj se ima izvršiti namirenje štete oštećenom. Dodatni se dokazi odnose na uvjete neophodne za primjenu instituta privremene mjere obezbjeđenja radi osiguranja potraživanja oštećenog koje je vjerovatno. Neprovođenje izvršnog postupka po službenoj dužnosti očigledno ne prati opisanu intenciju zakonodavca u krivičnom postupku.

Tako krivični sud dosuđuje imovinskopravni zahtjev ukoliko tužilaštvo ponudi dovoljno dokaza za donošenje odluke o naknadi štete. U suprotnom sud će uputiti tužitelja da svoj zahtjev ostvaruje u parnici. Pri tome je o imovinskopravnom zahtjevu dopušteno raspravljati u krivičnom postupku samo ako se time ne ugrožava osnovna svrha krivičnog postupka,¹² odnosno ako se time postupak ne odugovlači.

Takvo zakonsko rješenje u praksi znači da oštećeni ima mogućnost ostvariti svoja prava u krivičnom postupku ali pri tome ne raspolaže svim onim zakonskim mogućnostima koje mu stoje na raspolaganju u parničnom postupku. To ga dovodi u nepovoljan položaj, naročito onda kada je šteta nastala izvršenjem krivičnog djela ratnog zločina kojim je oštećenom nanesena šteta kao žrtvi izvršenog krivičnog djela.

¹² Član 2 stav 1 ZKP BiH, Svrha krivičnog postupka propisana u načelom zakonitosti tako da Pravila utvrđena ovim zakonom trebaju osigurati da niko nevin ne bude osuđen, a da se učinitelju krivičnog djela izrekne krivičnopravna sankcija pod uvjetima propisanim u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: KZ BiH) i u drugim zakonima Bosne i Hercegovine u kojima su propisana krivična djela i u zakonom propisanom postupku

Istraga imovine po obimu i sadržaju ne predstavlja finansijsku istragu

Pregled obima i potrebnih resursa za provođenje finansijske istrage koji je dat u nastavku ove analize pokazuje da za provođenje istrage imovine osumnjičenog, odnosno optuženog, a radi osiguranja izvršenja eventualno dosuđenog imovinskopravnog zahtjeva i namirenja štete nastale krivičnim djelom nisu potrebni naročito obimni tužilački resursi koji su potrebni za provođenje finansijske istrage, obzirom da bi se istraga imovine osumnjičenog ograničila na prikupljanje dokaza o imovini prema podacima koje tužitelj pribavi od samog osumnjičenog tokom njegovog ispitivanja, te na prikupljanje dokaza o imovini prema podacima koje tužitelj dobije od oštećenog, odnosno osobe ovlaštene na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u smislu odredbe člana 195 stav 3 ZKP BiH.¹³ Praksa je pokazala da tužitelji u Bosni i Hercegovini pored navedenih izvora koristeći svoja zakonska ovlaštenja, podnose zahtjeve za dostavu podataka iz službenih evidencija institucija koje obavljaju javnu službu (Zemljišno knjižni uredi, Fondovi PIO/MIO, registri MUP-a i sl.), te podnose prijedloge nadležnom Sudu za izdavanje potrebnih sudskih naredbi za prikupljanje relevantnih podataka, npr. naredbe banci i sl. Zakonski okvir za provođenje finansijske istrage je dosta širok.¹⁴

Finansijska istraga predstavlja skup istražnih radnji koje se provode sinhronizovano sa krivičnom istragom radi otkrivanja prihoda stečenog krivičnim djelom i utvrđivanja imovine koja se može privremeno osigurati, odnosno privremeno oduzeti radi njenog kasnijeg trajnog oduzimanja.

Tužilac ju naređuje istovremeno ili nakon otvaranja "krivične istrage" tako što donosi naredbu o sprovođenju finansijske istrage po kojoj postupaju svi organi vlasti i institucije, sve u skladu načelom hitnosti u postupanju. Sama finansijska istraga se odvija u III faze.

¹³ Osoba ovlaštena na podnošenje prijedloga dužna je da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze.

¹⁴ Zakon o krivičnom postupku BiH (FBiH, RS, BD), Krivični zakon BiH (FBiH, RS, BD), ZAKON O ODUZIMANJU NEZAKONITO STEČENE IMOVINE KRIVIČNIM DJELOM („Službene novine F. BiH“ broj: 71/14) stupio na snagu 12.03.2015. godine, ZAKON ODUZIMANJU IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA ("Sl. glasnik RS", br. 32/2013, 94/2016 i 35/2019) , ZAKON O SPRJEČAVANJU PRANJA NOVCA I FINANCIRANJA TERORISTIČKIH AKTIVNOSTI BiH, ZAKON O UIO/UNO BiH, ZAKON O POREZNOJ UPRAVI F. BIH, RS

I-FAZA obuhvata identifikaciju, pronalaženje i praćenje imovine,

II- FAZA obuhvata privremeno oduzimanje i osiguranje imovine, radi sprečavanja svake trgovine, prenosa ili raspolaganja tom imovinom.

III-FAZA obuhvata oduzimanje nezakonito stečenih sredstava i dobiti, odnosno imovine u vrijednosti takve dobiti koji podliježu mjerama oduzimanja

Naredbu o sprovođenju finansijske istrage tužilac donosi:

- Kada postoje osnovi sumnje da je vlasnik imovine istu stekao izvršenjem krivičnog djela, odnosno kada se sumnja da je imovina osumnjičenog u očiglednoj nesrazmjeri sa njegovim zakonitim prihodima,
- Kada je potrebno utvrditi obim, iznos i vrstu stvarne vrijednosti imovinske koristi i druge okolnosti u vezi sa zakonitim prihodima osumnjičenog ili optuženog, odnosno povezane osobe, njihovim troškovima života i stvarnim mogućnostima zakonitog sticanja imovine;

Svi organi vlasti i institucije u Federaciji Bosne i Hercegovine, posebno organi unutrašnjih poslova u kantonima i Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Finansijska policija Federacije Bosne i Hercegovine, Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine, Komisija za vrijednosne papire Federacije Bosne i Hercegovine i Registar vrijednosnih papira u Federaciji Bosne i Hercegovine, u okviru svojih nadležnosti, postupaju u skladu sa nalogima tužioca koji je donio naredbu o provođenju finansijske istrage na osnovu Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom Federacije BiH (Službene novine FBiH broj: 71/14).

Tužilac donosi Naredbu o sprovođenju finansijske istrage kojom se nalaže provođenje obimnih radnji i aktivnosti kako bi se prikupili dokazi o zakonito stečenim prihodima osumnjičenog i o stvarnoj imovini kojom osumnjičeni raspolaže, te kako bi se utvrdilo postojanje nesrazmjere između zakonito stečenih prihoda i stvarne imovine, a takav nesrazmjer predstavlja imovinu sa nezakonitim porijeklom i takva imovina je predmet oduzimanja u krivičnom postupku.

Dakle, s ciljem utvrđivanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, obima, iznosa, vrste i njene stvarne vrijednosti i prikupljanja dokaza o ukupnoj vrijednosti imovine osumnjičenih, kao i sveobuhvatnog utvrđivanja stvarnog porijekla, vrijednosti i strukture imovinske koristi za koju postoji osnov sumnje da je stečena izvršenjem krivičnog djela i koja je predmet pranja novca,

tužilac će neposredno i/ili posredstvom ovlaštenih službenih osoba Državne agencije za istrage i zaštitu i drugih policijskih agencija, i u saradnji sa službenicima Porezne uprave FBiH i službenicima drugih agencija za provedbu zakona i drugim organima vlasti u FBiH, RS, BD i BiH, i u saradnji sa drugima pravnim osobama na području FBiH, RS, BD i BiH, poduzeti izuzetno obimne radnje dokazivanja.¹⁵

¹⁵ Radnje koje je je potrebno provesti tokom provođenja finansijske istrage:

- Pribaviti informacije i podatke o cjelokupnoj imovini osumnjičenih i s njima povezanih fizičkih i pravnih lica, posebno uključujući njihove srodnike po prvoj pravoj i pobočnoj liniji, te tazbini ali i sva druga fizička i pravna lica koja se nalaze u bilo kom odnosu sa osumnjičenim i imaju veze sa sticanjem, prikrivanjem i raspolaganjem nezakonitom imovinom i imovinskom koristi.
- Posebno utvrditi broj i vrstu putničkih motornih vozila koje posjeduju ili koriste osumnjičeni i sa osumnjičenim povezana fizička i pravna lica, kao i nabavnu vrijednost svakog pojedinog vozila, te način plaćanja kupoprodajne cijene vozila (gotovina, račun u banci, kredit, leasing i sl.), te porijeklo novca kojim je plaćena kupoprodajna cijena vozila, o čemu je potrebno pribaviti: dokaz o vlasništvu vozila, dokaz o načinu sticanja vozila (faktura, CI, Kupoprodajni ugovor i dr.), dokaz o registraciji, dokaz o posjedovanju i korištenju ako korisnik nije formalni vlasnik vozila.
- Utvrditi po kojim osnovama (vlasništvo, zakup i sl.) pravna lica, koriste poslovne prostorije za obavljanje poslovnih aktivnosti i s tim u vezi pribaviti dokumentaciju.
- Utvrditi, i s tim u vezi pribaviti dokumentaciju, kada, u kojem obimu i u kojoj novčanoj vrijednosti su vršene adaptacije i renoviranja poslovnih objekata pravnih lica, zatim nabavke mašina, opreme i inventara, te utvrditi da li su plaćanja za te namjene vršena preko poslovnih banaka ili na drugi način.
- Pribaviti od Međunarodnog aerodroma i putničkih agencija podatke o avio putovanjima u inostranstvo za osumnjičene i sa njima povezana fizička lica posebno uključujući njihove srodnike po prvoj pravoj i pobočnoj liniji, te podatke ukupnim putnim troškovima.
- U svojstvu svjedoka saslušati sva lica koja znaju ili imaju podatke o pokretninama, a posebno o vozilima koja su u vlasništvu drugih lica a koriste ih osumnjičeni ili obrnuto, o životinjama iz tačke IV ove Naredbe, te o nekretninama koje su u vlasništvu drugih lica a koriste ih osumnjičeni ili obrnuto.
- U slučaju utvrđivanja imovine u vlasništvu osumnjičenih i drugih lica u vezi sa osumnjičenim za čije je dokumentovanje i identifikaciju potrebno izvršiti pretrase

stambenih ili poslovnih prostorija, zatražiti preko ovog tužilaštva naredbu Kantonalnog suda Sarajevo za pretresanje u skladu sa odredbama ZKP-a Federacije BiH.

- Od Zavoda PIO/MIO FIH pribaviti podatke o osiguraniku-osumnjčenim licima i s njima povezanom licima i uposlenicima, sve za period _____ godina do kraja _____ godine, za svaku godinu ponaosob.
- Po potrebi, ukoliko prikupljeni dokazi ukazu na zaključak da su osumnjičeni i s njima povezana lica učestvovali u trgovini vrijednosnim papirima, pribaviti od Registra vrijednosnih papira, Komisije za vrijednosne papire Federacije BiH i Centralnog registra hartija od vrijednosti RS podatke o ostvarenom prometu vrijednosnih papira za osumnjičene i lica povezana sa njima.
- Po potrebi, ukoliko prikupljeni dokazi ukazu na zaključak da su osumnjičeni i s njima povezana lica učestvovali u trgovini vrijednosnim papirima, pribaviti od Registra vrijednosnih papira, Komisije za vrijednosne papire Federacije BiH i Centralnog registra hartija od vrijednosti RS podatke o registrovanim vrijednosnim papirima u vlasništvu osumnjičenih i sa njima povezanim licima.
- Od UIO i Poreske uprave FBiH pribaviti podatke o prijavljenim, plaćenim i neplaćenim poreskim obavezama osumnjičenih i sa njima povezanih fizičkih i pravnih lica, u skladu sa poreskim propisima BiH i FBiH u periodu od _____ do kraja _____ godine.
- Od ZK Ureda nadležnih opštinskih sudova pribaviti podatke o nekretninama u vlasništvu osumnjičenih i sa njima povezanih fizičkih i pravnih lica, načinu i vremenu njihovog sticanja, te vlasništvu nad nekretninama za koje se operativnim radom utvrdi da pripadaju osumnjičenima ili sa njima povezanim fizičkim i pravnim licima uzimajući u obzir način i vrijeme sticanja istih, te način plaćanja kupoprodajne cijene nekretnine (gotovina, račun u banci, kredit, leasing i sl.), te porijeklo novca kojim je plaćena kupoprodajna cijena.
- Od Notarske komore FBiH i Notarske komore RS pribaviti podatke o sačinjenim notarskim ugovorima i drugim notarskim ispravama u kojima se kao ugovorne ili druge strane po bilo kom osnovu pojavljuju osumnjičeni i sa njima povezana fizička i pravna lica.
- Od poslovnih banaka pribaviti podatke o računima i prometu po računima, zakupljenim sefovima, kreditima, pozajmicama, za osumnjičene i s njima povezana fizička i pravna lica i od Leasnig kuća podatke o zaključenim ugovorima o finansijskom i operativnom leasnigu za osumnjičene i s njima povezana fizička i pravna lica.

Za razliku od finansijske istrage, istraga imovine osumnjičenog je neuporedivo manjeg obima i ograničava se na podnošenje tužilačkih zahtjeva za dostavu podataka iz službenih evidencija institucija koje obavljaju javnu službu (Zemljišno knjižni uredi, Fondovi PIO/MIO, registri MUP-a i sl.), te na podnošenje prijedloga nadležnom Sudu za izdavanje potrebnih sudskih naredbi za prikupljanje relevantnih podataka, npr. naredbe banci i sl. Poduzimanje ovih radnji nema negativan uticaj na efikasan rad tužioca u konkretnom predmetu jer ne zahtijeva nikakav poseban vremenski okvir za poduzimanje istih.

ANALIZA KOMPARATIVNOG PRAVA – POLOŽAJ OŠTEĆENOG

Položaj oštećenog, odnosno žrtve krivičnog djela u međunarodnim dokumentima

Uporedo sa definisanjem pojma „žrtve“, međunarodni dokumenti određuju i skup osnovnih prava koja se garantuju žrtvama, a među njima i pravo na pristup pravdi i fer postupanje. Ovo pravo, između ostalog, obuhvata preduzimanje mjera za smanjivanje neprijatnosti, zaštitu privatnosti žrtve kada je potrebno, i zaštitu žrtve i njene porodice od zastrašivanja i odmazde (član A, stav 6, tačka d. Deklaracije Ujedinjenih naroda o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe vlasti)¹⁶. Pravo žrtva krivičnih djela

-
- Od osiguravajućih društava pribaviti podatke o zaključenim ugovorima o životnom osiguranju u za osumnjičene i s njima povezana lica, posebno uključujući njihove srodnike po prvoj pravoj i pobočnoj liniji.
 - Od privatnih obrazovnih institucija na području Kantona pribaviti podatke za osumnjičene i s njima povezana lica, posebno uključujući njihove srodnike po prvoj pravoj i pobočnoj liniji, o pohađanju tih obrazovnih institucija i o visini uplaćenih novčanih sredstava za tu svrhu.
 - Po potrebi prikupljati podatke o imovini, poslovnim aktivnostima i investicijama osumnjičenih i s njima povezanih lica i od drugih organa vlasti u BiH, FBiH, RS i BD (Centralna banka BiH, SIPA-FOO, UIO, IDDEEA, APIF i AFIP, Agencija za rad i zapošljavanje, Zavod za zapošljavanje, Institucije i Javna preduzeća svih nivoa vlasti u BiH, i drugo).

¹⁶ *UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, usvojena Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 40/34, od 29. novembra 1985. godine

obuhvata pravo na naknadu štete (kompenzaciju od strane države) i na korištenje pravnih mehanizama, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvima, u svrhu brze i efikasne reparacije posljedica stradanja koja su pretrpjele. Posebno se ističe da se sudski i administrativni mehanizmi moraju uspostaviti i ojačati tamo gdje je to neophodno, kako bi se žrtvama omogućilo da budu obeštećene putem formalnih ili neformalnih procedura koje su pravovremene, pravične, finansijski dostupne i pristupačne. Žrtve moraju biti obavještene o svom pravu da traže obeštećenje putem ovakvih mehanizama (član A stav 4 i 5).

U okviru Direktive 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. oktobra 2012. godine o minimalnim standardima prava, podrške i zaštite žrtava krivičnih djela¹⁷, uz brojna druga prava žrtava (uključujući i pravo na informisanje, na to da bude saslušana, da bude pravilno shvaćena, pravo na pravno sredstvo i pravnu pomoć, na podršku, pomoć i zaštitu, na privatnost, na onemogućivanje kontaktiranja od strane izvršioca, na povrat imovine, na individualni pristup i uvažavanje posebnih potreba svih žrtava, a naročito djece) posebno su naglašena njeno pravo na naknadu troškova i na donošenje sudske odluke o naknadi štete od strane učinioca u krivičnom postupku.

U članu 2 Evropske konvencije o kompenzaciji žrtava krivičnih djela sa elementima nasilja,¹⁸ žrtvama koje su pretrpjele teške tjelesne povrede ili pogoršanje zdravlja koje se može direktno pripisati umišljajno učinjenom krivičnom djelu sa elementima nasilja i izdržavanim članovima porodice žrtve koja je umrla usljed takvog krivičnog djela garantuje se kompenzacija uz doprinos države za slučaj da je nije bilo moguće obezbijediti iz drugih izvora.

U članu 15 Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima,¹⁹ pod naslovom „Nadoknada štete i pravna zaštita“, navodi se da svaka strana ugovornica treba da osigura da žrtve imaju pristup, i to od prvog kontakta sa nadležnim organima, informacijama o odgovarajućim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumiju, kao i to da treba da obezbijede pravo na

¹⁷ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

¹⁸ European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, Strasbourg, 24.11.1983. Konvencija je stupila na snagu 1. februara 1988.

¹⁹ Usvojena u Varšavi 16. maja 2005. godine

pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njeno unutrašnje pravo. Posebno je naglašeno da svaka strana ugovornica treba svojim unutrašnjim pravom da osigura pravo žrtava na odštetu od izvršilaca krivičnih djela, kao i da usvoji zakonodavne ili druge mjere kako bi se garantovala odšteta žrtvama, u skladu sa uslovima koje propisuje njeno unutrašnje pravo.

U članu 30 Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici,²⁰ navodi se da će članice preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi omogućile žrtvama pravo na naknadu od učinilaca za svako krivično djelo iz ove Konvencije, kao i to da će se dodijeliti odgovarajuća državna naknada, i to u razumnom vremenskom roku, onima koji su zadobili ozbiljne tjelesne povrede, odnosno onima kojima je narušeno zdravlje, ukoliko šteta nije pokrivena iz drugih izvora kao što je učinilac, osiguranje, odnosno državno zdravstveno i socijalno davanje. Istom odredbom naglašeno je da se ovim neće spriječiti članice da zahtijevaju povrat naknade od učinioaca, dokle god se vodi računa o bezbjednosti žrtve.

Položaj oštećenog u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine i FBiH

Kao što je prethodno navedeno, pojmovi „oštećeni“ i „žrtva“ nemaju jednako značenje u domaćem zakonodavstvu. Tako ZKP FBiH u odredbama člana 228 stav 2 (analogno ZKP BiH u odredbi 213) i člana 279²¹ stav 3 ZKP FBiH (analogno ZKP BiH u odredbi člana 264 stav 3) koriste termin „žrtva“ koji za razliku od pojma „oštećeni“ nije definisan osnovnim pojmovima Zakona.

Žrtva je, u najširem procesnom smislu, osoba koja je učinjenjem krivičnog djela pretrpjela štetu fizičkog ili psihičkog integriteta, materijalnih dobra ili osnovnih ljudskih prava pa je ta osoba u duhu procesnog zakona „oštećeni“ koji je poseban učesnik krivičnog postupka. Međutim, u materijalnopravnom smislu, odredbe krivičnih zakona u BiH koje propisuju bitna obilježja krivičnih djela, uključujući i onoga ko je objekat radnje krivičnog djela, taj pojam ne poznaju.

Neke odredbe ZKP FBiH kao, npr. odredba člana 208 stav 1 ZKP FBiH, kojom je propisano da prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku može podnijeti osoba koja je ovlaštena da takav zahtjev

²⁰ Usvojena u Istanbulu 11 maja 2011. godine

²¹ Posebna pravila o dokazima u slučajevima seksualnih delikata

ostvaruje u parničnom postupku, upućuju na zaključak da je pojam „oštećeni“, prema ZKP FBiH, širi od pojma „žrtve“.

ZKP BiH kao i ZKP FBiH ne sadrži odredbe:

- kojima bi se oštećenom, odnosno žrtvi krivičnog djela garantovalo pravo na uspješno vođenje adhezijskog postupka u okviru krivičnopravne zaštite pružene u krivičnom postupku, tačnije kojima bi se propisala obaveza suda na odluke o postavljenom imovinskopравnom zahtjevu.
- kojom bi bilo posebno propisano pravo žrtve da prijavi krivično djelo - uzimajući u obzir njen pravni interes za vođenje postupka, te se žrtva – oštećeni, u tom smislu, prilikom podnošenja prijave o učinjenom krivičnom djelu i postavljanju imovinskopравnog zahtjeva, od strane onoga ko tu prijavu zaprima, i ne obavještava o pravima i obavezama koje žrtva-oštećeni po zakonu ima, o ulozi oštećenog u krivičnom postupku, pravu žrtve na pravnu pomoć, mjerama zaštite i statusu zaštićenog svjedoka ili drugim mjerama zaštite svjedoka itd.
- Ukoliko tužilac tokom glavnog pretresa povuče optužnicu, zbog čega sud donosi rješenje o obustavi postupka, oštećeni nema pravo podnošenja žalbe ili podnošenja zahtjeva za preispitivanje takve odluke tužioca već samo biva od strane suda obaviješten o obustavi postupka zbog povlačenja optužnice.
- Tužilac nije obavezan da obavijesti oštećenog o pregovorima uvjeta zaključenja sporazuma o priznanju krivnje niti je obavezan da zatraži izjašnjenje oštećenog, s tim da prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivnje sud provjerava, da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiteljem izjasni o imovinskopравnom zahtjevu – što je opet nedovoljna zaštita prava oštećenog.
- ZKP BiH i FBiH ne sadrži odredbu koja bi propisala obavezu suda da na glavni pretres pozove i žrtvu-oštećenog čime bi se osigurala pretpostavka za ostvarenje prava žrtve na predlaganje dokaza²², kao ni na pretres pred drugostepenim vijećem.
- Nedovoljna zaštita oštećenog tokom glavnog pretresa od prijetnji ili uvreda se ostvaruje:
 - a) kroz propisana ovlaštenja sudije koja se odnose na kažnjavanja zbog narušavanja reda i procesne discipline;

²² Navedeno pravo žrtve – oštećenog bi bilo nužno uvesti u procesne zakone radi unifikacije prava oštećenog sa pravom propisnim Okvirnom odlukom Vijeća Evropske unije od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnim postupcima

- b) kroz primjenu odredaba o saslušanju svjedoka primjenom tehničkih uređaja za prijenos slike iz druge prostorije kao npr. kod tzv. „seksualnih delikata“ ili
- c) u slučaju maloljetnih osoba. Pažljivim čitanjem zakonskog teksta se primjećuje da druge kategorije osjetljivih žrtava krivičnog djela nisu zakonom pobrojane, ali im se različite mogućnosti zaštite mogu osigurati, ukoliko imaju status svjedoka primjenom odredaba Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka kojima su sud, tužilaštvo i drugi organi koji učestvuju u postupku dužni poučiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženog svjedoka o mogućim mjerama zaštite propisanim navedenim zakonom.
- Nije propisana izričita odredba o pravu oštećenog da angažuje punomoćnika kao ni pravo punomoćnika oštećenog da prisustvuje glavnom pretresu na ročištu za saslušanje oštećenog kao svjedoka niti da mu postavlja pitanja, pa takav procesni položaj ne osigurava pravo žrtve da sudu pruži dokaze za glavnu stvar (već samo dokaze koji se odnose na imovinskopravni zahtjev), što je suprotno ciljevima krivičnog postupka koji obuhvataju i odluku o krivici optuženog i odluku o obeštećenju oštećenog – kada su ispunjeni zakonom propisani uvjeti. Pravo oštećenog da po okončanju dokaznog postupka iznese završnu riječ nije dostatna garancija za efikasno ostvarenje njegovih prava po istaknutom imovinskopravnom zahtjevu.
- Tužilac je dužan da prikupi dokaze i izvidi sve ono što je potrebno za donošenje odluke o imovinskopravnom zahtjevu ali ni sud ni tužilac nemaju zakonsku obavezu da osumnjičenog odnosno optuženog ispituju na okolnosti njegove imovine. No, u praksi će tužilac tu svoju zakonsku obavezu u cjelosti ispuniti samo onda kada je visina prouzrokovane štete, odnosno težina prouzrokovane povrede, ujedno i bitno obilježje bića krivičnog djela. Tačnije, ukoliko šteta ili povreda ne predstavljaju obilježje krivičnog djela, tužilac ima zakonsku obavezu da prikupi dokaze o imovinskopravnom zahtjevu vezanom za počinjeno krivično djelo ali se takva njegova obaveza konstituiše tek momentom podnošenja prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva od strane oštećenog ili druge ovlaštene osobe u krivičnom postupku.

Položaj oštećenog u krivičnom postupku R. Srpske

Donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku RS iz marta 2021. godine²³ položaj oštećenog je značajno izmijenjen u korist oštećenog ali i dalje izostaje zakonska odredba koja bi tužiocu nametnula obavezu provođenja istrage imovine osumnjičenog, odnosno optuženog.

Predmetnim izmjenama i dopunama je propisano:

Ako tužilac, nakon potvrđivanja optužnice, izjavi da odustaje od optužnice, oštećeni kao tužilac može preuzeti krivično gonjenje pod uslovima propisanim ovim zakonom. Za pojedina krivična djela, kada je to propisano zakonom, tužilac može preduzeti krivično gonjenje samo na osnovu prijedloga oštećenog.

Oštećeni kao tužilac je lice koje je pod uslovima propisanim ovim zakonom preuzelo krivično gonjenje kada tužilac nakon potvrđivanja optužnice izjavi da odustaje od optužnice.

Oštećeni ima pravo da:

- podnese prijedlog i dokaze za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva i da predloži privremene mjere za njegovo obezbjeđenje,
- ukaže na činjenice i predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja,
- angažuje punomoćnika iz reda advokata
- razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz,
- bude obaviješten o nesprovođenju istrage, o pokretanju istrage, o obustavi istrage, o povlačenju optužnice ili o odustanku tužioca od optužnice,
- podnese pritužbu kada je to ovim zakonom određeno,
- bude poučen o mogućnosti da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužnicu kada je to ovim zakonom određeno,
- prisustvuje pretpretresnom ročištu,
- prisustvuje glavnom pretresu,
- podnese žalbu protiv odluke o troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnom zahtjevu,
- bude obaviješten o ishodu postupka i da mu se dostavi pravosnažna presuda i

²³ „Sl. glasnik RS“, broj: 15/21

- preduzima druge radnje kada je to određeno ovim zakonom.
- Oštećenom se može uskratiti pravo da razmatra spise i razgleda predmete ako je riječ o spisima i predmetima čije bi otkrivanje moglo dovesti u opasnost cilj istrage.
- Tužilac i sud će upoznati oštećenog sa pravima iz stava 1. ovog člana.

a) Pritužba oštećenog

Ako tužilac donese naredbu o nesprovođenju istrage, obustavi istragu, ili odustane od krivičnog gonjenja do potvrđivanja optužnice, dužan je da u roku od osam dana od dana donošenja naredbe o tome obavijesti oštećenog i pouči oštećenog da može podnijeti pritužbu glavnom okružnom tužiocu. Oštećeni ima pravo da podnese pritužbu u roku od osam dana od dana kada je primio obavještenje i pouku iz stava 1. ovog člana. Ako oštećeni nije primio obavještenje i pouku iz stava 1. ovog člana, može da podnese pritužbu u roku od tri mjeseca od dana kada je tužilac donio naredbu o nesprovođenju istrage, obustavio istragu, ili odustao od krivičnog gonjenja. Glavni okružni tužilac će u roku od 30 dana, a u složenim predmetima do tri mjeseca od dana prijema pritužbe iz stava 2. ovog člana, pritužbu odbiti, usvojiti ili odbaciti rješenjem, protiv kojeg je dozvoljen prigovor glavnom republičkom tužiocu u roku od osam dana od dana prijema rješenja. Glavni republički tužilac će u roku od 30 dana, a u složenim predmetima do tri mjeseca od dana prijema prigovora, odlučiti o prigovoru na rješenje iz stava 3. ovog člana. Rješenjem kojim se usvaja prigovor, glavni republički tužilac će izdati obavezujuće uputstvo postupajućem tužiocu da preduzme, odnosno da nastavi krivično gonjenje. Glavni republički tužilac će u roku od 30 dana, a u složenim predmetima do tri mjeseca od dana prijema pritužbe, odlučiti po pritužbama u predmetima Posebnog odjeljenja za suzbijanje korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala. Protiv rješenja glavnog republičkog tužioca, prigovor nije dozvoljen. Oštećeni ima pravo da podnese pritužbu glavnom okružnom tužiocu zbog trajanja postupka, kada istraga nije završena u novom roku koji je odredio glavni okružni tužilac (član 233. stav 4) i ako optužnica ne bude podignuta ni u dodatnom roku koji je odredio glavni tužilac (član 241. stav 3).

b) Preuzimanje krivičnog gonjenja od oštećenog

Ako tužilac nakon potvrđivanja optužnice izjavi da odustaje od optužnice, sud će pitati oštećenog da li hoće da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužnicu. Ako oštećeni nije prisutan, sud će ga u roku od osam dana obavijestiti o odustanku tužioca od optužnice i poučiti ga da može da se izjasni da li hoće da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužnicu. Oštećeni je dužan

da se odmah ili u roku od osam dana od dana kada je primio obavještenje i pouku iz stava 1. ovog člana izjasni da li hoće da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužnicu, a ako nije primio obavještenje i pouku, u roku od tri mjeseca od dana kada je tužilac izjavio da odustaje od optužnice. Ako oštećeni izjavi da preuzima krivično gonjenje, sud će nastaviti, odnosno odrediti glavni pretres. U slučaju da se oštećeni ne izjasni u roku iz stava 2. ovog člana ili izjavi da ne želi da preuzme krivično gonjenje, sud donosi rješenje o obustavi postupka, odnosno presudu kojom se optužba odbija. Ako oštećeni nije prisutan na pretpretresnom ročištu ili glavnom pretresu, a uredno je pozvan, ili mu se poziv nije mogao uručiti zbog neprijavljivanja sudu promjene adrese prebivališta ili boravišta, smatra se da neće da nastavi krivično gonjenje i sud donosi rješenje o obustavi postupka, odnosno presudu kojom se optužba odbija.

c) Prijedlog za krivično gonjenje

Za krivična djela za koja se goni po prijedlogu oštećenog, prijedlog se podnosi nadležnom tužiocu. Prijedlog za krivično gonjenje podnosi se u roku od tri mjeseca od dana kada je oštećeni saznao za krivično djelo i izvršioca krivičnog djela. Ako je oštećeni podnio prijavu ili prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, smatra se da je time podnio i prijedlog za krivično gonjenje. Ako je krivičnim djelom oštećeno više lica, krivično gonjenje će se preduzeti, odnosno nastaviti po prijedlogu bilo kog oštećenog.

d) Dužnost oštećenog

Oštećeni, kao i njegov zakonski zastupnik i punomoćnik dužni su da o svakoj promjeni adrese prebivališta ili boravišta obavijeste tužioca ili sud pred kojim se vodi krivični postupak.

e) Zakonski zastupnik oštećenog

Ako je oštećeni dijete ili lice koje je potpuno lišeno poslovne sposobnosti, njegov zakonski zastupnik je ovlašćen da daje sve izjave i da preduzima sve radnje na koje je po ovom zakonu ovlašćen oštećeni. Zakonski zastupnik može svoja prava da vrši preko punomoćnika.

f) Pravni sljednik oštećenog

Ako oštećeni umre u toku roka za davanje izjave sudu o preuzimanju krivičnog gonjenja ili za podnošenje prijedloga tužiocu za krivično gonjenje, odnosno u toku postupka, njegov zakonski zastupnik, bračni, odnosno vanbračni

supružnik, djeca, roditelji, usvojlac, usvojenik, brat i sestra mogu u roku od tri mjeseca poslije njegove smrti dati izjavu da preuzimaju krivično gonjenje ili podnijeti prijedlog, odnosno dati izjavu da ostaju pri prijedlogu. Odredbe stava 1. ovog člana shodno se primjenjuju i na pravnog sljednika pravnog lica koje je prestalo da postoji.

g) Oštećeni kao tužilac-prava oštećenog kao tužioca

Oštećeni kao tužilac ima pravo da:

- zastupa optužbu, u skladu sa odredbama ovog zakona,
- podnese prijedlog i dokaze za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva i da predloži privremene mjere za njegovo obezbjeđenje,
- angažuje punomoćnika iz reda advokata i
- preduzima druge radnje, kada je to određeno ovim zakonom.
- Pored prava iz stava 1. ovog člana, oštećeni kao tužilac ima prava koja pripadaju tužiocu, osim onih prava koja tužilac ima kao državni organ.

Svojstvo oštećenog kao tužioca prestaje:

- odustankom od optužbe,
- preuzimanjem krivičnog gonjenja od strane tužioca i
- smrću, odnosno prestankom pravnog lica.

h) Odustanak od optužbe

Oštećeni, kao tužilac, može sudu pred kojim se vodi krivični postupak dati izjavu o odustanku od optužbe do završetka glavnog pretresa ili pretresa pred drugostepenim sudom. Izjava o odustanku je neopoziva. Ako oštećeni kao tužilac ne dođe na pretpretresno ročište ili glavni pretres, iako je uredno obaviješten ili mu se obavijest nije mogla uručiti zbog neprijavlivanja sudu promjene adrese prebivališta ili boravišta, smatra se da je odustao od optužbe i sud će donijeti rješenje o obustavi postupka, odnosno presudu kojom se optužba odbija.

i) Preuzimanje krivičnog gonjenja od strane tužioca

U postupku koji se vodi po optužbi oštećenog kao tužioca, tužilac ima pravo da do završetka glavnog pretresa preuzme krivično gonjenje i zastupanje optužbe.

Shodna primjena odredaba o oštećenom

Senad OSMIĆ,

POLOŽAJ OŠTEĆENOG U KRIVIČNIM POSTUPCIMA U BOSNI I HERCEGOVINI
(225-258)

Na oštećenog kao tužioca shodno se primjenjuju odredbe člana 46g. stav 4. i čl. 46d, 46đ. i 46e. ovog zakona. U članu 224. poslije stava 2. dodaje se novi stav 3. koji glasi: Istovremeno sa donošenjem naredbe iz stava 2. ovog člana tužilac će obavijestiti oštećenog o pokretanju istrage i poučiti ga o pravima iz člana 46a. stav 1. t. a), b), v) i g) ovog zakona. U članu 249. poslije riječi: „relevantna za glavni pretres“ dodaje se zapeta i riječi: „a o ročištu će se obavijestiti oštećeni“. Ako oštećeni u roku iz člana 46b. stav 1. ovog zakona ne podnese pritužbu glavnom okružnom tužiocu na odluku tužioca kojom je prije potvrđivanja optužnice odustao od krivičnog gonjenja, ili ako je glavni republički tužilac odbio prigovor iz člana 46b. stav 3. ovog zakona kao neosnovan, sudija, odnosno predsjednik vijeća će rješenjem obustaviti krivični postupak i rješenje dostaviti strankama i oštećenom. U članu 307. u stavu 4. poslije riječi: „imovinskopravnom zahtjevu“ dodaje se zapeta i riječi: „a ako je tužilac preuzeo krivično gonjenje od oštećenog kao tužioca (član 46j), oštećeni može izjaviti žalbu zbog svih žalbenih osnova zbog kojih se presuda može pobijati (član 310)“.

Položaj oštećenog u krivičnom postupku Republike Hrvatske

Imovinskopravni zahtjev, kao sporedni predmet građanske naravi koji je pridružen krivičnom postupku ima i u Republici Hrvatskoj karakteristiku adhezijskog postupka i predstavlja specifičnu mješavinu krivičnog i građanskog prava. Vođenje toga postupka izraz je načela ekonomičnosti, ali i nastojanja da se izbjegne dvostruko suđenje u istoj stvari. Generalni stav struke i prakse jeste da bi procesni položaj oštećenika s obzirom na zakonodavno rješenje i praksu hrvatskih sudova trebao biti primjereniji, te da bi se pri noveliranju kaznenog procesnog zakonodavstva više pažnje trebalo posveti oštećeniku i imovinskopravnom zahtjevu koji bi trebalo urediti, vodeći računa o njegovim posebnostima, tačnije da bi se položaj oštećenika trebao poboljšati kako bi imao sva prava kao da je svoj zahtjev postavio u parnici, neovisno o tome što je opće stajalište doktrine da se njegova tražbina nastala zbog počinjenoga krivičnog djela smatra sporednim predmetom krivičnog postupka.

Zakon o kaznenom postupku RH, nakon obimne reforme postupka stupio je na snagu 2008. godine i do danas je devet puta noveliran. Prema zakonodavnom rješenju i praksi hrvatskih sudova, oštećenik se nalazi u neprimjerenom položaju, što se posebno odnosi na njegovu ograničenu mogućnost osporavanja odluke kada sud odluči ne raspravljati o njegovom

zahtjevu, nemogućnosti izjavljivanja vanrednih pravnih lijekova protiv odluke suda, te nemogućnosti inicijalnog postavljanja zahtjeva univerzalnih ili singularnih sukcesora oštećenika.

Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu proizišlog iz krivičnog djela djela i koji je postavljen u krivičnom postupku, predstavlja parnicu u sklopu krivičnog postupka. Institut imovinskopavnog zahtjeva je normiran odredbama Glave XI ZKP RH/08 i to odredbama članova 153.-162. Prema odredbi čl. 153. ZKP/08 imovinskopravni zahtjev koji je nastao zbog počinjenja djela raspravit će se na prijedlog oštećenika u krivičnom postupku, ako se time ne bi znatno odugovlačio taj postupak.

Prema ZKP-u, koji je stupio na snagu 2008., imovinskopravni zahtjev raspravljao se na prijedlog ovlaštenih osoba tako da su prijedlog za ostvarenje imovinskopavnog zahtjeva osim oštećenika, mogle podnijeti i druge osobe koje su prema pravilima parničnog postupka ovlaštene na podnošenje tužbe (osobe na koje je prešla tražbina oštećenika koja je nastala počinjenjem djela).

Pravo na podnošenje prijedloga je izmijenjeno ZID-om ZKP/08 iz 2017. godine, tako da se od 2017. godine imovinskopravni zahtjev raspravlja samo na zahtjev oštećenika (čl. 154. st. 1. ZKP/08). Oštećenikom se smatraju žrtva djela i pravnu osobu na čiju je štetu djelo počinjeno i koji se prijave kao oštećenici. Žrtva djela je osoba koja djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda, tako da je žrtva zapravo uži pojam od oštećenika (čl. 202. st. 2. t. 11. i 12. ZKP/08).

Ovakvo zakonsko rješenje je posljedica potrebe usklađivanja zakonodavstva u R. Hrvatskoj sa definicijom iz Direktive 2012/29/ EU Europskog parlamenta i Vijeća iz 2012. godine o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela kao i sa Okvirnom odlukom Vijeća 2001/220/PUP koja odredbom čl. 2. žrtvu definiše kao fizičku osobu koja je pretrpjela štetu, uključujući tjelesnu, umnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak koji je direktno uzrokovan počinjenim djelom. Žrtvom se smatraju i članovi porodice osobe čija je smrt direktno uzrokovana djelom i koji su pretrpjeli štetu kao posljedicu smrti te osobe. Odredbom čl.16 pomenute Direktive nalaže se državama članicama da osiguraju da žrtve u okviru krivičnog postupka imaju pravo na odluku o naknadi štete od strane počinitelja u razumnom roku.

Oštećenik nema uvijek položaj stranke, ali može podnijeti imovinskopравни zahtjev i kad nije stranka u postupku. Stranke u krivičnom postupku RH su tužitelji i okrivljenik (čl. 202. st. 2. t. 13. ZKP/08), ali ne i oštećenik. Tačnije oštećenik koji je podnio imovinskopравни zahtjev ima položaj stranke u krivičnom postupku samo kada je u položaju oštećenika kao tužitelja.

Odredbom čl. 153. ZKP/08 pripisane su pretpostavke koje se moraju ispuniti da bi sud odlučivao o imovinskopравnom zahtjevu u krivičnom postupku: pozitivna pretpostavka - da je oštećenik podnio prijedlog, te negativna pretpostavka - da se raspravljanjem o imovinskopравnom zahtjevu znatno ne odugovlači krivični postupak.

U prijedlogu je oštećenik obavezan određeno naznačiti svoj zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih traženja i podnijeti dokaze (čl. 155. st. 3. ZKP/08).

O imovinskopравnom zahtjevu sud neće raspravljati ako bi to dovelo do znatnog odugovlačenja postupka već će u tom slučaju oštećenika uputiti na parnicu. Može izvesti zaključak da sud ima diskreciono pravo da donese odluku o tome hoće li se o imovinskopравnom zahtjevu uopće odlučivati unutar krivičnog postupka.

Prema ZKP/08, oštećenik može pobijati presudu zbog odluke suda o njegovim troškovima kaznenog postupka i zbog odluke o imovinskopравnom zahtjevu. Ako je državni odvjetnik preuzeo progon od oštećenika kao tužitelja, oštećenik može podnijeti žalbu zbog svih osnova zbog kojih se presuda može pobijati (čl. 464. st. 4. ZKP/08). Odluka o imovinskopравnom zahtjevu može se pobijati kad je sud o tim pitanjima donio odluku suprotno zakonskim propisima (čl. 471. st. 3. ZKP/08). Praksa sudova RH ukazuje da je dopuštena žalba oštećenika protiv odluke kojom ga sud u krivičnom postupku upućuje na parnicu.

Na prijedlog ovlaštene osobe mogu se u krivičnom postupku, prema odredbama koje vrijede za izvršni postupak²⁴ odrediti privremene mjere osiguranja imovinskopравnog zahtjeva nastalog zbog počinjenog krivičnog djela. I u odnosu na određivanje mjera osiguranja tražbine u krivičnom postupku primjenjuje se načelo dispozitivnosti pa se ove mjere nikad ne mogu

²⁴ Ovršni zakon br. 139/10 sadrži odredbe o privremenim mjerama u čl. 313. – 320.

Senad OSMIĆ,
POLOŽAJ OŠTEĆENOG U KRIVIČNIM POSTUPCIMA U BOSNI I HERCEGOVINI
(225-258)

odrediti po službenoj dužnosti.²⁵ O prijedlogu za određivanje privremenih mjera odlučuje sud: u istrazi rješenje donosi sudac istrage, nakon podignute optužnice optužno vijeće, a na raspravi sud koji vodi raspravu. Žalba na rješenje o privremenoj mjeri ne zadržava njegovo izvršenje

Sud je dužan donijeti odluku o imovinskopравnom zahtjevu (čl. 158. st. 2. ZKP/08) odnosno oštećeniku dosuditi imovinskopравni zahtjev u cijelosti ili djelomično, a za ostatak ga uputiti u parnicu ili ga u cijelosti uputiti u parnicu sa imovinskopравnim zahtjevom.

Imovinskopравni zahtjev nije predmet optužbe u ali je sud dužan da tokom krivičnog postupka prikuplja dokaze i istražuje okolnosti koje su važne za utvrđivanje imovinske koristi (čl. 557. st. 3. ZKP/08). Sa druge strane, nije propisana obaveza niti državnog odvjetnika niti suda da provodi istragu imovine osumnjičenog, odnosno optuženog, radi namirenja štete oštećenom, ukoliko je počinjeno krivično djelo kojim optuženi nije stekao imovinsku korist.

Analizirajući položaj oštećenog u krivičnom postupku R. Hrvatske ne nalaze se zakonska rješenja koja bi mogla poslužiti kao primjer za razmatranje izmjena i dopuna procesnih zakona u Bosni i Hercegovini kojima bi se afirmirala obaveza tužioca da u krivičnom postupku provodi istragu imovine osumnjičenog.

Slično kao i u Bosni i Hercegovini, zakonski pojam ZKP RH „*znatno odugovlačenje kaznenog postupka*“ je neprecizan i kao takav predstavlja osnov za različita tumačenja značenja takve zakonske odrednice koja sudu daje pravo i mogućnost da ne donosi odluku o imovinskopравnom zahtjevu u

²⁵ U tom smislu presuđeno: „...U predmetnom slučaju slučaju istražni sudac nije bio ovlašten odrediti privremenu mjeru po službenoj dužnosti, a niti na prijedlog državnog odvjetnika dok je postupanje po službenoj dužnosti moguće kad dolazi u obzir oduzimanje imovinske koristi (čl. 467. st. 1. ZKP). Nadalje, budući da se privremena mjera u kaznenom postupku postupku u smislu odredbe čl. 136. st. 1. ZKP određuje prema odredbama koje vrijede za ovršni postupak, tada prijedlog u smislu odredbe čl. 193. OZ (za novčana potraživanja) i čl. 198. OZ (za nenovčana potraživanja), uz ostalo, mora sadržavati točno označenu tražbinu, odnosno mora se činiti vjerojatnim postojanje tražbine, koja se privremenom mjerom osigurava, a rješenje o određivanju privremene mjere mora biti obrazloženo.“ ŽS Zagreb, Kv 165/00, Izbor odluka VSRH 2001 – 2:239, prema Krapac, D., Kazneno procesno pravo, Prava knjiga, Institucije, IV. izmijenjeno i dopunjeno izd., Narodne novine, Zagreb, 2010., str. 265.985

krivičnom postupku jer ZKP ne daje decidan odgovor na pitanje u kojim sve slučajevima raspravljanje o imovinskopравnom zahtjevu znatno odugovlači krivični postupak. Odgovor na to pitanje zauzimaju sudovi cijeneći okolnosti svakog konkretnog slučaja, što ostavlja previše prostora subjektivnosti i stvara dojam da sud ima pravu na donošenje diskrecione odluke po pitanju raspravljanja o takvom zahtjevu.

Položaj oštećenog u krivičnom postupku R. Srbije

U Republici Srbiji se oštećeni mogu pojaviti u krivičnom postupku u različitim ulogama, i to: 1) oštećenog kao tužioca (supsidijarnog tužioca u krivičnom postupku za krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti); 2) oštećenog sa prijedlogom za krivično gonjenje (u slučaju krivičnih djela koja se gone po službenoj dužnosti i prijedlogu); 3) privatnog tužioca (u postupku za krivična djela koja se gone po privatnoj tužbi); 4) svjedoka i 5) lica koje je podnijelo imovinskopравni zahtev.

U članu 50 ZKP R. Srbije²⁶, navedeno je da oštećeni, uz brojna druga, pa i prava da ukaže na činjenice i da predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja, da razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz, može da: angažuje punomoćnika iz reda advokata; bude obavješten o odbacivanju krivične prijave ili obustavi istrage ili odustanku javnog tužioca od krivičnog gonjenja i da izjavi prigovor na ove odluke; bude poučen o mogućnosti da preuzme krivično gonjenje i zastupanje optužbe; prisustvuje pripremnom ročištu i glavnom pretresu i da učestvuje u izvođenju dokaza; podnese prijedlog i dokaze za ostvarivanje imovinskopравnog zahtjeva i da predloži privremene mjere za njegovo obezbjeđenje; podnese žalbu protiv odluke o troškovima krivičnog postupka i dosuđenom imovinskopравnom zahtjevu (osim ako u postupku učestvuje ili je učestvovao u svojstvu supsidijarnog tužioca, s obzirom da tada žalbu može izjaviti iz svih zakonom predviđenih razloga); bude obavješten o ishodu krivičnog postupka i da mu bude dostavljena pravosnažna presuda.

Oštećeni ima i pravo da preduzima druge radnje, između ostalog: podnošenje krivične prijave i prijedloga za krivično gonjenje; prisustvo uviđaju i ispitivanju svjedoka ili vještaka u istrazi; predlaganje javnom tužiocu da

²⁶ Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014, 35/2019, 27/21, 62/21

postavi određena pitanja osumnjičenom, svjedoku ili vještaku, da po odobrenju javnog tužioca neposredno postavi pitanja ovim licima; traženje statusa posebno osjetljivog svjedoka ili zaštićenog svjedoka i dr. Sa navedenim pravima oštećenog će upoznati javni tužilac i sud.

Oštećeni kao tužilac ima i pravo da: 1) zastupa optužbu; 2) podnese prijedlog i dokaze za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva i da predloži privremene mjere za njegovo obezbjeđenje; 3) angažuje punomoćnika iz reda advokata; 4) zahtijeva postavljanje punomoćnika (kada se krivični postupak vodi za krivično djelo za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju preko pet godina - ako je to u interesu postupka i ako oštećeni, prema svom imovnom stanju, ne može snositi troškove zastupanja); 5) preduzima druge radnje, kada je to određeno ovim zakonikom.

U postupku koji se vodi po optužbi oštećenog kao tužioca, javni tužilac ima pravo da do završetka glavnog pretresa preuzme krivično gonjenje i zastupanje optužbe (čl. 62 ZKP).

U članu 53 ZKP navedeno je da se za krivična djela za koja se goni po prijedlogu oštećenog, predlog podnosi nadležnom javnom tužiocu.

Oštećeni koji se u postupku javlja kao privatni tužilac ima pravo da: 1) podnese i zastupa privatnu tužbu; 2) podnese prijedlog i dokaze za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva i da predloži privremene mjere za njegovo obezbjeđenje; 3) angažuje punomoćnika iz reda advokata; 4) preduzima druge radnje kada je to određeno ZKP.

Od značaja za sagledavanje ostvarivanje prava oštećenog na naknadu štete je i odredba ZKP-a koja predviđa da, ako oštećeni umre u toku roka za davanje izjave o preuzimanju krivičnog gonjenja ili za podnošenje prijedloga za krivično gonjenje, odnosno u toku postupka, njegov bračni drug, lice sa kojim živi u vanbračnoj ili kakvoj drugoj trajnoj zajednici života, djeca, roditelji, usvojenici, usvojitelji, braća, sestre i zakonski zastupnik mogu u roku od tri meseca poslije njegove smrti dati izjavu da preuzimaju gonjenje ili podnijeti prijedlog, odnosno dati izjavu da ostaju pri prijedlogu (čl 57 ZKP).

Nematerijalna, moralna šteta odnosi se na svaki drugi nefinansijski ili nenovčani gubitak, npr. duševnu patnju, gubitak ugleda ili časti, bol i patnju, neugodnosti, gubitak životne radosti, gubitak društvenog života i gubitak partnera – prijatelja.

Žrtve krivičnih djela u Srbiji naknadu štete mogu ostvarivati kako u parnici, tako i u okviru krivičnog postupka posredstvom instituta imovinskopravnog zahteva. Odlučivanje o naknadi štete od strane učinioca u krivičnom postupku su inspirisana i idejama restorativne pravde i shvatanjem poravnanja (izmirenja) učinioca i žrtve kao jedne od važnih alternativa krivičnim sankcijama.

U članu 283 stav 1 tačka 1 i 4 ZKP, u okviru instituta odlaganja krivičnog gonjenja, predviđena je mogućnost odustanka javnog tužioca od krivičnog gonjenja za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više alternativno navedenih obaveza među kojima je i reparacija oštećenog, odnosno njegovo materijalno namirenje, koje se ostvaruje se kroz obaveze prihvaćene od strane osumnjičenog: otklanjanje štetnih posledica nastalih izvršenjem krivičnog djela; naknada pričinjene štete i ispunjavanje dospjelih obaveza izdržavanja.

U slučaju krivičnih djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine, javni tužilac može odbaciti krivičnu prijavu ako je osumnjičeni, usljed stvarnog kajanja, spriječio nastupanje štete ili je štetu u potpunosti već nadoknadio, a javni tužilac, prema okolnostima slučaja, ocjeni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično (član 284. st.3. ZKP).

Zakonikom o krivičnom postupku određeno je da se imovinskopravni zahtjev može odnositi na naknadu štete, povrat stvari ili poništenje određenog pravnog posla. Ukoliko je nastao usljed izvršenja krivičnog djela na prijedlog ovlaštenog lica raspraviće se u krivičnom postupku, ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak (član 252 ZKP). Imovinskopravni zahtjev može podnijeti lice koje je ovlašteno da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku. Podnosilac imovinskopravnog zahtjeva je dužan da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze (član 253 st. 1 i 2 ZKP). Zahtjev se podnosi organu postupka i to najkasnije do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom.

Posebno je zanimljiva odredba člana 256 ZKP RS kojom je propisano da će organ postupka saslušati okrivljenog o činjenicama u vezi sa imovinskopravnim zahtjevom i provjeriti okolnosti koje su od važnosti za njegovo utvrđivanje. Organ postupka je dužan da prikupi dokaze za odlučivanje o zahtjevu i prije nego što je on podnešen. Ako bi se prikupljanjem

Senad OSMIĆ,
POLOŽAJ OŠTEĆENOG U KRIVIČNIM POSTUPCIMA U BOSNI I HERCEGOVINI
(225-258)

dokaza i provjerom okolnosti o imovinskopravnom zahtjevu znatno odugovlačio postupak, organ postupka će se ograničiti na prikupljanje onih podataka čije utvrđivanje kasnije ne bi bilo moguće ili bi bilo znatno otežano (član 256 ZKP).

Organ postupka će odrediti privremene mjere obezbjeđenja imovinskopavnog zahtjeva nastalog usljed izvršenja krivičnog djela - u istrazi rješenjem sudije za prethodni postupak, a poslije podignute optužnice rješenjem vijeća. Žalba protiv rješenja o privremenim mjerama ne zadržava izvršenje rješenja. (član 257 st. 1, 2 i 3 ZKP). Privremene mjere u krivičnom postupku se određuju isključivo na prijedlog ovlaštenog lica.

Ako sud donese presudu kojom se okrivljeni oslobađa od optužbe ili kojom se optužba odbija ili kad rješenjem obustavi krivični postupak, uputiće ovlašteno lice da imovinskopravni zahtjev može ostvariti u parničnom postupku.

U presudi kojom okrivljenog oglašava krivim ili rješenju o izricanju mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja, sud će ovlaštenom licu dosuditi imovinskopravni zahtev u cjelini ili djelimično, a za višak uputiti na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno, ni za djelimično presuđenje, sud će ovlašteno lice uputiti da imovinskopravni zahtjev u cjelini može da ostvaruje u parničnom postupku.

Ukoliko je oštećeni upućen na parnicu radi ostvarenja imovinskopavnog zahtjeva, on može tražiti da se namiri iz oduzete imovinske koristi (pod uslovom da u roku od šest mjeseci od pravnosnažnosti odluke kojom je upućen na parnicu istu i pokrene). Sličnu obavezu ima i oštećeni koji u krivičnom postupku nije podnio imovinskopravni zahtev, s tim da je rok za pokretanje parnice tri mjeseca od saznanja za presudu kojom je izrečeno oduzimanje imovinske koristi, a najdalje tri godine od pravnosnažnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi. Zahtjev za namirenje iz oduzete imovinske koristi oštećeni mora podnijeti u roku od tri mjeseca od pravnosnažnosti odluke kojom je usvojen njegov imovinskopravni zahtjev.

Adhezijski postupak u državama evropskog kontinentalnog prava

Europska zakonodavstva usvajaju različite procesne instrumente kojima je cilj obešteti žrtvu krivičnog djela već u toku trajanja krivičnog postupka. Uočljiva su tri temeljna modela položaja žrtve u krivičnom postupku u Evropi:

- francuski model građanske stranke (*partie civil*) koji predviđa aktivnu ulogu oštećenog sa značajnim mogućnostima uticaja na tok postupka;
- njemački model koji oštećenom daje procesna prava kako bi pomogao krivičnom progonu kao tzv. sporedni tužitelj (*Nebenklager*), te
- engleski model u kojem žrtva, osim ako ne nastupa kao privatni tužitelj, nema značajnijih prava kojima bi uticala na tok postupka.

Francuski Zakon o krivičnom postupku²⁷ prihvata načelo zaštite prava žrtve tako da se krivični progon se može pokrenuti i na inicijativu državnog odvjetnik i na inicijativu osobe oštećene krivičnim djelom koji pred krivičnim sudom postavi zahtjev za naknadu štete.

Slijedom navedenog, institut odštetne parnice koja se vodi pred krivičnim sudom će dovesti do krivičnog gonjenja učinioca djela i onda kada tužilac iz nekog razloga propusti vršiti krivični progon. Odredba čl. 2. CPP FR propisuje da građansku parnicu radi naknade štete prouzrokovane zločinom, prestupom ili prekršajem može pokrenuti svako je lično pretrpio štetu učinjenim krivičnim djelom čime ta osoba postaje privatna stranka u krivičnom postupku. Prije nego stranka podnese sucu istrage tužbu za uspostavu građanske stranke u krivičnom postupku mora se podnijeti zahtjev državnom tužiocu. Tužba za uspostavu građanske stranke je dopuštena samo ako osoba dokaže da je tužilac, nakon podnošenja zahtjeva odlučio da neće pokrenuti krivični progon ili ako ne odgovori u roku od tri mjeseca od podnošenja zahtjeva (čl. 85. CPP FR) – što se smatra šutnjom pravosuđa. Imovinskopравни zahtjev može se odnositi na materijalnu i nematerijalnu štetu. Francuski model ne propisuje obavezu tužitelja da provodi istragu imovine osumnjičenog, odnosno optuženog, radi osiguranja namirenja imovinskopravnog zahtjeva, već samo da prikuplja činjenice i okolnosti važne za donošenje sudske odluke o postavljenom imovinskopravnom zahtjevu.

Talijanski Zakonik o krivičnom postupku²⁸ također propisuje mogućnost uspostave građanske stranke u krivičnom postupku ali za razliku od francuskoga modela, građanska tužba se u krivičnom postupku može podnijeti samo kada je krivični postupak već započet. Oštećeni nije ovlašten na podnošenje zahtjeva kojim bi inicirao krivični progon. Presudom kojom se oštećeni oglašava krivim, Sud odlučuje i o zahtjevu za povrat stvari, odnosno

²⁷ Code de procedure penal (u daljem tekstu: CPP FR).

²⁸ Codice di procedura penale (u daljem tekstu: CPP IT)

o naknadi štete oštećenom i njenoj visini. Ako izvedeni dokazi ne pružaju dovoljan osnov za utvrđenje visine štete, Sud će donijeti odluku o krivici a oštećenog uputiti na parnicu. Po prijedlogu oštećenog Sud može donijeti odluku o djelomičnom dosuđenju imovinskopravnog zahtjeva u granicama štete za koju se smatra da je dokazana te uputiti oštećenog na parnicu u preostalom dijelu postavljenog imovinskopravnog zahtjeva. Ni CPP IT ne propisuje obavezu tužitelja da provodi istragu imovine osumnjičenog, odnosno optuženog radi osiguranja namirenja imovinskopravnog zahtjeva.

Njemački model adhezijskog postupka (*Adhasionsverfahren*) propisuje pravo oštećenog da u okviru krivičnog postupka podnese zahtjev za naknadu štete u skladu s čl. 403. – 406 c Zakona o krivičnom postupku.²⁹ Oštećeni ili njegov sukcesor mogu u krivičnom postupku podnijeti imovinskopravni zahtjev za štetu prouzrokovanu počinjenim krivičnim djelom. Zahtjev se može podnijeti tokom cijelog postupka, a najkasnije prije početka završnih riječi stranaka, dakle do okončanja glavnog pretresa. U imovinskopravnom zahtjevu mora biti određen predmet zahtjeva, te dokazi na kojima se temelji zahtjev, a može se odnositi na materijalnu i nematerijalnu štetu. Ako sud nađe da je osnovan imovinskopravni zahtjev, u presudi kojom optuženog oglašava krivim, donijeće i odluku o visini iznosa naknade štete koju optuženi treba platiti. Sud može uputiti oštećenog na parnicu ako izvedeni dokazi ne pružaju dovoljan osnov za donošenje odluke o postavljenom zahtjevu ili o visine štete, te u slučaju ako bi prema stavu suda odlučivanje o zahtjevu odugovlačilo krivični postupak. Njemački StPo također ne propisuje obavezu tužitelja da provodi istragu imovine osumnjičenog, odnosno optuženog radi osiguranja namirenja imovinskopravnog zahtjeva, dok obavezu predlaganja dokaza na kojem se zahtjev temelji stavlja na teret oštećenom.

Analizirajući adhezijski postupak u ZKP-u BiH, FBiH, te (do skora u ZKP RS kao i ZKP R. Srbije), kao i u ZKP RH, ZKP CG i ZKP R. Slovenije, može se zaključiti da među njima nema velikih razlika u uređenjima instituta naknade štete osobi oštećenoj počinjenim krivičnim djelom, a naročito ne u pogledu obavezivanja tužioca da tokom istrage provodi posebnu istragu imovine u vezi sa postavljenim imovinskopravnim zahtjevom. Razlika postoji u ZKP R. Srbije, kako je to prethodno opisano, te bi slična izmjena i dopuna procesnog zakonodavstva u BiH značajno unaprijedila poziciju oštećenog u Bosni i Hercegovini.

²⁹ Strafprozeßordnung (u daljem tekstu: StPo)

ZKP Bosne i Hercegovine, ZKP Federacije Bosne i Hercegovine, ZKP R. Srpske, ZKP-a Republike Slovenije, ZKP Republike Makedonije, ZKP Crne Gore, ZKP Republike Srbije propisuju zatvoreni krug (*numerus clausus*) imovinskopravnih zahtjeva tako da se isti može odnositi na naknadu štete, povrat stvari ili poništavanje određenog pravnog posla. Zbog propuštanja pravovremenog podnošenja prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku ne gubi se pravo za ostvarivanje tog zahtjeva u parničnom postupku.

Svim ovim zakonodavstvima je zajedničko da je raspravljanje i odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku uvjetovano samo ako to značajno ne odugovlači krivični postupak. Tačnije, ako zajedničko raspravljanje građanske i krivične stvari značajno odugovlači rješavanje krivičnog predmeta Sud je ovlašten da ne donosi odluku o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku i da uputi oštećenog da svoja prava štiti u parničnom postupku.

Niti jedno od navedenih zakonodavstava zemalja regije ne propisuje obligatornost širokog postupanja tužitelja da provodi istragu imovine osumnjičenog, odnosno optuženog radi osiguranja namirenja imovinskopravnog zahtjeva.

Ipak, specifičnost koja se ogleda u postojanju velikog broja oštećenih krivičnim djelima ratnih zločina na području Bosne i Hercegovine koji su počinjenim krivičnim djelima pretrpjeli materijalnu i nematerijalnu štetu, strah, poniženja, tjelesne povrede i s tim u vezi i umanjenje opće životne sposobnosti, opravdava razmatranje mogućnosti noveliranja bh krivičnoprocesnog zakonodavstva u pogledu uvođenja takve obaveze za tužioca.

ZAKLJUČAK I PRIJEDLOZI:

Uzimajući u obzir pojedine elemente ove analize i dovodeći u međusobnu vezu sve elemente i cjelokupan sadržaj analize smatram da sljedeće zakonske odredbe ZKP BiH mogu ući u konkurenciju za izmjene i dopune, tako da zakonodavac:

- a) Izmijeni i dopuni odredbu člana 197 stav 2 ZKP BiH tako da obaveže tužitelja da provede istragu i u odnosu na imovinu učinitelja krivičnog djela radi namirenja štete oštećenom³⁰ a u cilju osiguranja izvršenja eventualno dosuđenog imovinskopravnog zahtjeva³¹. Time bi dokazi izvedeni na glavnom pretresu (podaci krivičnog postupka) sudu pružili pouzdan osnov za potpuno ili za djelimično presuđenje u pogledu imovinskopravnog zahtjeva koji je prethodno obezbijeđen privremenom mjerom;
- b) Izmijeni i dopuni odredbe člana 202 ZKP BiH³² (Privremene mjere obezbjeđenja) tako da propiše obavezu tužitelja da predloži donošenje rješenja o određivanju privremene mjere obezbjeđenja ukoliko:
 - iz prikupljenih dokaza proizilaze osnovi sumnje u počinjenje krivičnog djela ratnog zločina kojim je povrijeđena osnovna sloboda ili pravo čovjeka, a
 - prikupljeni dokazi o imovini učinitelja takvog krivičnog djela (podaci krivičnog postupka) pružaju pouzdan osnov za potpuno ili za djelimično prihvatanje prijedloga za određivanje privremene mjere obezbjeđenja u pogledu osiguranja imovinskopravnog zahtjeva.
- c) Eventualno propiše katalog krivičnih djela u vezi kojih je tužitelj obavezan provesti istragu imovine osumnjičenog (vidi F.n. br. 11), ukoliko bi takav prijedlog ZID-a zbog sužavanja obaveze provođenja istrage imovine na krivična djela iz kataloga imao veću šansu da bude usvojen od strane parlamenta;

³⁰ Potrebno je odrediti se o obimu primjene obaveze provođenja istrage imovine: a) za sva krivična djela propisan posebnim dijelom krivičnog zakona ili b) za krivična djela počinjena na štetu oštećenog čija je osobna sloboda ili pravo povrijeđeno djelom ratnog zločina

³¹ Član 197 stav 1 ZKP BiH, Obaveze tužioca i suda u vezi s utvrđivanjem činjenica: Tužilac je dužan prikupiti dokaze o imovinskopravnom zahtjevu vezanom za krivično djelo.

³² Član 202 stav 1 ZKP BiH, Privremene mjere obezbjeđenja: Privremene mjere obezbjeđenja imovinskopravnog zahtjeva nastalog usljed učinjenja krivičnog djela mogu se odrediti u krivičnom postupku po odredbama koje važe za izvršni postupak.

LITERATURA:

1. Šago, D., Pleić, M., Adhezijsko rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u Kaznenom postupku, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 33, br. 2, 967-999 (2012)
2. Deklaracija Ujedinjenih Nacija o osnovnim principima restorativne pravde
3. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA
4. Djelotvorno ostvarivanje zahtjeva za naknadu štete žrtava ratnih zločina u okviru krivičnih postupaka u Bosni i Hercegovini, TRIAL International, Sarajevo, 2017,
5. Evropska konvencije o kompenzaciji žrtava krivičnih djela sa elementima nasilja, Strasbourg, 24.11.1983. Konvencija stupila na snagu 1. februara 1988,
6. Filipović, Lj., Položaj oštećenog u krivičnom postupku, Anwalt BiH, <https://anwalt-bih.de/polozaj-ostecenog-u-krivicnom-postupku-u-bih/>
7. Grubić Radaković, L., Procesni položaj oštećenika u redovnom kaznenom postupku, http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/GrubicRL_ProcesniPolozajOstecenika-redovni.pdf
8. Galiot, M., Brizić Bahun, V., Položaj oštećenika u adhezijskom postupku, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 42, br. 2, 451-470 (2021)
9. Imovinskopravni zahtjevi u krivičnom postupku, Priručnik za pravosudno osoblje, TRIAL International, Sarajevo, 2018.,
10. Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Usvojena u Varšavi 16. maja 2005. godine
11. Konvencija Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Usvojena u Istanbulu 11 maja 2011. godine
12. Krapac, D., Kazneno procesno pravo, Prava knjiga, Institucije, IV. izmijenjeno i dopunjeno izd., Narodne novine, Zagreb, 2010., str. 265.985
13. Okvirna odluka Vijeća Evropske unije od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnim postupcima
14. Ovršni zakon R. Hrvatske, br. 139/10

15. Publikacija „Sudska praksa u vezi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva i utvrđivanja visine nematerijalne štete u krivičnom postupku“. Publikacija je izrađena u okviru Projekta „Izgradnja efikasnog pravosuđa u službi građana“ finansiranog iz programa pretpristupne pomoći IPA 2017.
16. Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M.: Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2005.,
17. Sijerčić-Čolić, H.: Krivično procesno pravo, Knjiga I i II, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2008.
18. Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku, donesene 2019. g. od strane Vrhovnog kasacionog suda R. Srbije,
19. Tomašević, G., Pajčić, M.: Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, broj 2/2008, str. 817-857
20. Tulumović, M., Restorativna pravda uz osvrt na međunarodnu regulativu i primjenu u maloljetničkom zakonodavstvu, <https://www.prf.unze.ba/Docs/Anali/AnaliBr14god7/20.pdf>
21. UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, usvojena Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 40/34, od 29. novembra 1985. godine
22. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18)
23. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, e ("Službene novine Federacije BiH", br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20)
24. Zakon o krivičnom postupku R. Srpske, („Sl. glasnik RS“, broj: 15/21)
25. Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj: br. 33/13 – prečišćeni tekst, 27/14 i 3/19)
26. ZKP R. Srbije, (Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014, 35/2019, 27/21, 62/21)
27. ZKP R. Francuske, Code de procedure penal
28. ZKP R. Italije, Codice di procedura penale
29. ZKP Savezne Republike Njemačke, Strafprozeßordnung

Senad OSMIĆ,

POLOŽAJ OŠTEĆENOG U KRIVIČNIM POSTUPCIMA U BOSNI I HERCEGOVINI
(225-258)

30. Krivični zakon Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15)
31. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17)